

Præstø Lokalhistorie

Præstø Lokalhistoriske Arkiv & Lokalhistorisk
Forening for Præstø
19. årgang — Nr. 2. — maj 2010

Indhold

Socialt forår i Sydsjælland af Hans Chr. Thomsen	s.3
Generalforsamlingen	s. 20
Arrangementer	s. 22
Bestyrelser	s. 23

Udgiver

Præstø Lokalhistoriske Arkiv, Lindevej 45, Præstø 4720

Tlf.: 5536 3109. E-mail lokalarkiv@praesto.dk

&

Præstø Lokalhistoriske Forening

Formand Dorte Worsøe

Faksevej 8. Præstø. Tlf.: 5599 37 24, E-mail: lystskovhuset@mail.dk

Redaktion:

Elsie Björklund, Ellerødvej 44, Ørslev, Tlf.: 5598 5068, E-mail:

troldbj@mail.tele.dk

H.C. Hemmingsen, Fasanvej 6, Præstø, Tlf.: 5599 2416, E-mail hcnaeb

bet@hotmail.com

Hans Chr. Thomsen (ansv.) Egestræde 3, Skibinge, Tlf.: 5599 1494, E-

mail: hctka@Mail.dk

For- og bagsidefoto: Maleri af Brendekilde og L.A. Ring

Præstø lokalhistorie udkommer 4 gange årligt. Medlemskab koster årligt 100 kr.

Indmeldelse kan ske hos Knud holm Nielsen, Havnevej 12 præstø. Tlf.: 5599 1895.

E-mail: knuboholm@yahoo.dk.

Socialt forår i Sydsjælland

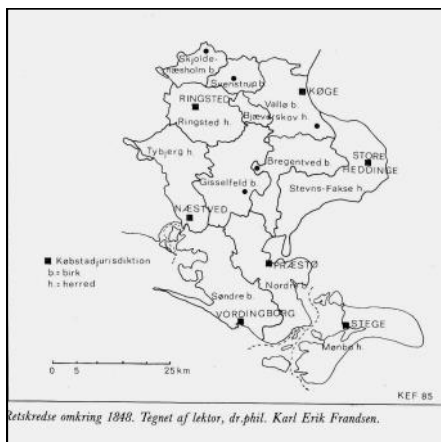
Af Hans Chr. Thomsen

Den 10. april 1848 sendte Vordingborgs Nordre Birkefogederie et usædvanligt cirkulære rundt i sin kreds. Birkefogeden var nervøs for, om den sociale orden kunne opretholdes, så han beordrede, at der skulle fremskaffes våbenklare mænd bevæbnede med bøsser eller andre forsvarsvåben. Forsvaret skulle bestå af gårdmænd. Husmænd eller inderster (lejer) var uønskede. Cirkulæret lød:

Det kongelige Amts-huus ønsker med hensyn til, at det ikke er uantageligt, at Ildesindede kunde benytte Militairets Fraværelse i denne tid til at opvække Uroeligheder, at der organiseres Sikkerhedsvagter i de forskellige Sogne efter nærmere Overvejel-

se og Forslag af vedkommende Forstanderskaber og har anmodet om at forestille følgende Grundtræk for en saadan Foranstaltning til behagelig Betænkning:

Retskredse omkring 1848. Tøget af lektor, dr.phil. Karl Erik Frandsen.

1. Vagtens bestemmelse er at bringe Øvrigheden uopholdelig Budskab om udbrudte Uroeligheder eller forestaaende Op-løb og derefter at møde efter nærmere Ordre paa et bestemt Sted.
2. Den staaer under Befaling af Politimesteren og under denne af en paalidelig og uforfærdet Mand, helst Sognefogeden, naar han dertil er skikket.
3. Den består, efter Sognets Størrelse af 10, 15 à 20 af de yngste

og raskeste Gaardmænd, som ere beredne og bevæbnede med Bøsser eller hvilket som helst andet Forsvarsvaaben, men behøver ikke at execeres eller indøves.

4. Den ophører saasnart Kystmilitzen er organiseret.

Vordingborg Nordre Birkefogederie d.
10. april 1848
Manthey¹

Cirkulæret oplyste som vist, at der blev arbejdet på at få en kystmilitz etableret, og at militæret var fraværende. Forstanderskabet var altså våbenløst, i tilfælde af social uro. Grunden hertil var, at der var borgerkrig i landet. Hæren kæmpede i Sønderjylland. Det var en urolig tid med revolutioner i Frankrig og Tyskland. Oven i kom, at den snart 200 år gamle danske enevælde, var ved at kralelere - regeringen var lige gået af og blevet erstattet af et nyt ministerium. I Januar var Christian d. 8 død, og der var ingen større tiltro til den ny konge – kong Frederik d. 7. Men tiltro eller ej, så var den enevældige konge ikke længere så enevældig. Tiden var af lave.

Faktboks

1. slesvigske krig 1848–50 (Treårskrigen)

Slesvig og Holsten havde fra gammel tid været knyttet til det danske rige som hertugdømmer, men i midten af 1800-tallet blev deres tilknytning til Danmark sat under pres.

Både i Danmark og Holsten blev der arbejdet på at gennemføre frie forfatninger, og det store spørgsmål var, om Slesvig skulle høre under en dansk eller en holstensk forfatning.

Sagen spidsede så meget til, at Danmark i 1848 kom i krig med Holsten, der på sin side havde de tyske stater, deriblandt Preussen, i ryggen.

Krigens afgørende slag ved Isted i 1850 endte med dansk sejr, men udfaldet på krigen blev, at Slesvig forblev et selvstændigt hertugdømme i den danske helstat og hverken blev indlemmet under den holstenske eller den danske forfatning

Holmgang i stænderforsamlingen

Birkedommer Mantheys utryghed skyldtes især usikkerhed om, hvad bønder og ikke mindst husmænd kunne finde på. Der var kritisk opdrift i samfundet og krav om reformer og et bedre liv for almuen.

På det religiøse område havde der længe været opbrud fra kirken. Den såkaldt gudelige bevægelse havde klaret ”dialogen” med det høje uden præsters hjælp, og fra deres kreds udgik et samfundsmæssigt langt farligere initiativ. Nogle få medlemmer mente, at der skulle mere end salmesang til for at forbedre forholdene på landet. De begyndte at rejse land og rige tyndt for at skaffe underskrifter til en bøn til kongen om at komme dem i møde, ligesom stænderforsamlingen i Roskilde modtog konkrete forslag til forbedring af almuens kår. Især agitatoren Peder Hansen, Lundby, vakte godsejernes vrede i stænderforsamlingen, og det i en grad så det med historikeren Hans Jensens ord afstedkom ”en parlamentarisk Holmgang, hvis Voldsomhed vor senere Historie kender faa Sidestykker til, og som nærmest er uovertruffen i sin typiske Karakter af et Opgør mel-

lem skarpe Klassemodsatninger.”² Godsejerne mente, at Peder Hansen forførte den godtroende almue, så den angreb ejendomsretten og kom med falsk kritik - kommunister var de alle til hobe.³

Peder Hansen, Lundby & Rasmus Sørensen

Peder Hansen (1801-1854) var fæstehusmand i Lundby. Han var den første politiske agitator i Danmark, der udgik fra landalmuen. Ifølge historikeren Hans Jensen var der minister-format over ham, og han var formodentlig kommet i folketinget, hvis han var blevet født et halvt århundrede senere.⁴ Han var en naturbegavelse, havde gode kundskaber og stor mundtlig overbevisningskraft. Allerede i skolen fik læreren - sognepræst Tage Müller, senere biskop i Ribe – øje på hans begavelse og læste med ham. ⁵ Musiske talenter havde han også. Som skik var, kom han tidlig ud at tjene, og han supplerede de sparsomme indtægter ved at spille på violin til bryllupper og gilder. I 1829 fik han arbejde som underordnet retsbetjent i Vordingborg ved Søndre Birk. Her blev han i 1834 anklaget

for bedrageri og falskneri og smidt i arrest i Vordingborg. Der sad han i 4 måneder i en celle på 188 cm x 126 cm. Ved retssagen blev han frikendt ”for videre tiltale” – altså en betinget frikendelse. Justitsmord kalder historikeren Jens Boel det.⁶ Dommen skulle blive brugt mod ham resten af hans liv. Dette sammen med hans øvrige livsbetingelser gav ham bitre følelser – meget had. Forholdene, sagde han engang til den nationalliberale politiker Orla Lehmann, blev ikke bedre, før herremændenes gårde var brændt af og de selv slået ihjel.

Peder Hansen var ikke alene om agitationen. Han havde en kollega i Rasmus Sørensen (1799–1865), der kom fra den gudelige bevægelse. Han var skolelærer af uddannelse, men opgav sit embede for at hellige sig bondeagitationen.

De to agitatorer samlede i 1845 tusindvis af underskrifter og fik folkemøder op at stå med 6 – 8.000 deltagere. De argumenterede for at værnepligten ikke overvejende skulle bæres af almuen.

Reglerne for beskatning skulle være ens for alle og ikke favorisere godsejerne. Bønder, der ville købe en gård af en godsejer, skulle have den prissat af en særlig kommission og ikke af godseje-

Faktaboks

Rasmus Møller Sørensen (1799 - 1865)

Dansk politiker, skolelærer, lægpædikant og politisk agitator.

Uddannet som lærer 1816-18

Lægprædikant for ”De Gudelige Bevægelser” i 1830erne

Lærer i Århus, Brandstrup på Lolland, godset Holsteinborg 1816-1844

Grundlagde sammen med J.A. Hansen, bladet *Almuevennen* i 1842 – udtrådte i 1843

Central figur i vækkelse af bondestanden

Var mod den nationale rørelse

Medstifter af *Bondevenneselskabet* i 1846 med op til 10.000 medlemmer

Oprettede i 1849 den første folkehøjskole nord for Kongeåen i Uldum ved Vejle.

Folketingsmedlem 1849-52

Udvandrede til Wisconsin i USA 1852

Døde i København 1865.

ren, og så skulle tiende-skatten afskaffes.

På Holbæk-kanten havde de Jens Gregersen (1794 – 1874) som medagitor. Han havde i sin barndom set sin fader blive pryglet af ladefogeden. Det havde han aldrig glemt, og oplevelsen holdt et levende had til herremændene i live.

Det var ham, der udtalte de ofte citerede ord: ”Ja, Hr. Kammerraad, gøres der ikke noget for bondestanden, saa frygte jeg for, at Postelinet vil blive slaet itu.”

Dynamisk og initiativrig var han - medstifter af Bondevennernes selskab i 1845, og valgtes til den Grundlovgivende Rigsforsamling i 1848.

Husmandsforhold

På Peder Hansens tid var det omkring 66.000 gårde og 90.000 huse med lidt jord til på landet. I Jylland udgjorde fæstegårdene ca. 25% - på Sjælland 50%. I Holbæk og Præstø amt var fæ-

Hoveri under opsyn af ridefogeden - piskeren er fremme og kropsholdningerne angiver magtforholdet

steforholdene særlig markante, og det var især der, agitationerne fandt sted. Ved fæste overdrog godsejeren brugsretten til en af sine gårde/huse mod til gengæld at modtaget en ydelse i form af landgilde (afgift som regel ydet i naturallier) og hoveri (arbejdspligt ydet på godset).

Da der var flere arbejdssøgende, end der var arbejde, stod godsejerne i en god position, når der skulle forhandles kontrakter. Det benyttede de sig af til egen fordel med en forarmet landbefolkning til følge.

Ud over de skrappede kontrakter kom herremændenes ret til at tugte sine fæstere/lejere, hvilket mange pryglehistorier i datiden vidner om. For eksempel væltede ejeren af Valnæsgård på Falster i 1844 en af sine husmænd om i møddingen og gennempryglede ham med en hundepisk. Samme ejer mente i øvrigt ikke, at sygdom

begrundede udeblivelse fra arbejdet på gården. Et sted udgjorde grebningen – renden i stalden, hvor dyrenes gødning opsamles – husmændenes spisestue. På Oremandgård syd for Præstø sendte 13 husmænd en ”Underdanigst Bøn og Begjæring” om at få lettet deres byrder: ”Thi Herr Justitsraaden vil vist selv

Dagens prygl

indrømme, at det er haardt en sommerlang Dag at arbejde haardt paa egen Kost for 1 Mark – somme-tider knapt kan faa Tid til at spise den smule Brød vi haver med. Og haver vi en Dag tømt vor Ølflasker, da er det ej altid der forundes os Lov til at gaa hen til en Mergel-

grav for at hente lidt Vand, at slukke vor Tørst på.”⁷ En velhavende gods-ejer som kammerherre Benzon mente, at husmændene kunne forbedre deres økonomiske kår ved at strikke i ledige øjeblikke – vupti, så var den klart

Optøjer og bondecirkulæret

I februar 1845 skrev Det Danske Kancelli til Amtmændene på Sjælland: »Da det er forebragt Kancelliet, at Peder Hansen, Lundby, og fhv. Skolelærer Rasmus Sørensen skal omrejse her i Sjælland for Tiden ... for at ophidse og forlede Landalmuen til at indgive falske Klagemaal, skulde man tjenstligt anmode om i denne Henseende at forskaffe Dem Vished samt i bekræftende Fald at træffe de fornødne Foranstaltninger i Overensstemmelse med Anordningen og da herom hertil at gøre Indberetning.« Og der blev nok at indberette. På et par godser i Holbæk amt havde bønderne nedlagt arbejdet, og herremanden kunne ikke få dem til at genoptage det. Der blev afholdt forhør, der viste at bønderne og husmændene var villige til at gå langt. De havde truet herremænd og krævet selvejendom på tålelige vilkår på en måde, så herremændene var blevet

Fæstebønder på vej til arbejdet

skræmte.

Ikke alle husmænd var villige til at deltage. Nogle var så underkuede og underdanige, at de værgede sig. De blev truet med prygl til at deltage, og en enkelt gang blev det ligefrem antydnet, at revolutionen i Frankrig vel også kunne lade sig gøre i Danmark, hvor man så

kunne gå fra dør til dør og nedhugge dem, som ikke fulgte trop.⁸

Regeringen følte sig opskræmt og tog indberetningerne alvorligt. Holdninger til, hvad der skulle gøres, var forskellige, men slutte­lig blev det for enevælden ulyksalige bondecirkulære af 8. november 1845 udsendt. Det påbød, at forsamlinger om almuens forhold ikke måtte finde sted

uden godkendelse af den lokale politimester. Det var det samme som at forbyde dem. Den politiske effekt heraf blev, at bønderne og husmændenes tillid til kongen forsvandt. I stedet opstod nu en politisk alliance mellem mellem land og by – mellem almue og libe-

rale i hovedstanden. De førstnævntes ville reformer – sidstnævnte afskaffelse af enevælden. Med dén alliance fik Kongen det meste af befolkningen mod sig.

Stigende uro i almuen

Birkedommer Manthey i Vordingborg kendte naturligvis til bondeoptøjerne tilbage i 1845, ligesom han også havde skullet administrere bondecirkulæret af 8. november 1845.

I 1848 var der som nævnt kommet en borgerkrig til mellem hertugdømmerne Slesvig-Holsten og Danmark, og bare en måned før han udsendte sit cirkulære, havde der været uroligheder på godset Næsbyholm. Ejeren var købmand Chr. Rønnekamp, der stammede fra Flensborg, set i lyset af borgerkrigen, gjorde hans tyske rødder ham suspækt. Han var en potentiel fjende og dårlig herremand, der ikke betalte, hvad han skyldte. Det syntes i alt fald 4 af hans husmænd, der havde dyppet snablen godt og grundigt

under en auktion. Deres snak bredte sig i sognet, hvor mange kunne nikke genkendende til kritikken. De stimlede sammen, og snakken gik. Men derved blev det.

Hertil kom, at der overalt på Sydsjælland var arbejdsværgninger. På Lekken-
de gods ved Ugledige udeblev 4 hus-

Købmand Chr. Rønnekamp

mænd fra arbejdet, på Merløsegård 2, på Gisesgård 12, på Engelholm 4, på Bonderup mellem Holbæk og Ringsted 20 osv.⁹ Der var voksende uro i den arbejdende klasse, som husmændene et sted så træffende blev benævnt. Krigen fik det også til at flyde med rygter. Et sted forlød det, at den engelske flåde lå ved København, et andet at

Rusland havde fået en fri forfatning, et tredje sted at der stod russiske tropper foran hovedstaden. Så var kongen ikke død en naturlig død, men var blevet forgiftet, så havde enkedronningen, der havde tyske rødder, optrådt illoyalt, så havde der været spioner i Vordingborg osv. osv.¹⁰ Tiden var af lave.

Nogle steder fik rygterne konkrete handlinger til følge.

Prinsen af Nør

Kun to dage efter Mantheys cirkulære d. 10. april fik han yderligere grund til bekymring. Den 12. april bredte det

rygter sig, at landsforræderen, Hertug Christian af Augustenborg, – også kaldet Prinsen af Nør - hemmeligt opholdt sig på Rosendal eller Gisselfeld i henholdsvis Præstø og Sorø Amt. Hertugen arbejdede på en adskillelse af Slesvig-Holsten fra kongeriget – var altså en landsforræder set fra dansk side. Og ikke nok med det. Han

var også beslægtet med begge ejerne af de to godser - Gustav Holck-Winterfeldt og Danneskjold-Samsø. Rygterne hidsede dele af almuen op i en grad, så den trådte i patriotisk karakter. Der var tale om en landsforræder, og det gjorde potentielle aktioner mere legitime. Man kan naturligvis spekulere

på, hvor meget der var patriotisme, og hvor meget der var social rejsning i en undertrykt landbefolkning. Den problemstilling havde regeringen i København også øje for.

Men altså:

Jagten på en landsforræder

Prinsen af Nør

Gårdfæster, Peder Olsen – en central figur i Kongsted Sogn – mødte d. 12. april på landevejen mellem Rønnede og Fakse en fremmed, der fortalte ham, at Hertugen af Augustenborg skjulte sig på enten Gisselfeld eller Rosendal. Fra ham spredte oplysningen sig, og efter-

hånden begav en ophidset forsamling sig af sted bevæbnet med økser, høtyve, møggrebe, knipler og geværer. Mængden delte sig i to grupper, og gruppen, der havde Gisselfeld som mål, blev stoppet af birkedommer Brun, der overbeviste dem om, at der ingen landsforræder var på godset.

Gruppen mod Rosendal fortsatte, og undervejs sluttede flere og flere sig til. Et hundrede mand var kolonnen efterhånden oppe på, og jo tættere den kom godset, jo flere kom der til. Oprørerne marcherede i lange kolonner i hver sin side af landevejens nattemørke, og efterhånden voksede antallet til 250. Undervejs blev der sendt besked til den

stedlige sognefoged og til herredsfogeden om, at nu blev Rosendal besat. Birkedommer Brun, der havde overtalt gruppen på vej mod Gisselfeld til at gå hjem, kom nu farende efter oprørerne. Han var udenfor sin jurisdiktion – havde altså ingen myndighed på Rosendal men prøvede sig alligevel frem. Der var ingen forræder på Rosendal, og oprø-

Rosendal

terne havde ikke ret til at besætte godset. Det bed ikke på lederen, Peder Olsen. Han sagde til birkedommeren, at de ville fortsætte, og oprørerne støttede ham massivt. De brølede ad birkedommeren, medens de svingede deres møgrebe over hans hovedet ”paa en ingenlunde venskabelig maade”¹¹, som han senere formulerede det.

Nu blev godset omringet. Samtidig gik der bud efter yderligere øvrighed, så denne efterhånden kom op på en birke-dommer, to sognefogeder, en præst og en amtmand. Der strømmede stadig flere oprørere til. Ransagningen tog sin begyndelse for ud på morgenen at ende resultatløs.

Amtmanden trådte nu i karakter, så man skulle tro, han havde været på kursus i krisestyring. Han takkede bønderne for udvist orden og sømmelighed og bad dem følge med til kroen i Fakse for at drikke brændevin på hans bekostning, hvorefter der blev udbragt et leve for Kong Frederik den Syvende.

Under forløbet havde amtmanden i al hemmelighed sendt bud efter militær assistance, som returnerede, da den undervejs fik kontraordre. Det skabte nogen murren blandt bønderne, da de

fik underretning om det dagen efter.

Bevogtning af Gisselfeld

Dagen efter, d. 13. april bredte resultatet af ransagningen på Rosendal sig på Fakseegnen, og man besluttede sig for alligevel at kigge Gisselfeld efter i sømene. Amtmanden havde jo ikke modsat sig ransagningen på Rosendal, så måtte derfor være i orden også at undersøge Gisselfeld.

Ud på eftermiddagen blev der tudet i byhornet i Rønnede, og i de næste timer gik der besked til landsbyerne langs vejen mod Gisselfeld om at møde op. Aktionen blev støttet af sognefogeden i Rønnede. Der blev talt om dusør for en pågribelse af forræderen, og nogle fik den opfattelse, at der vankede bøder, hvis man udeblev.

Ud på eftermiddagen nåede 200 frem til godset. Birkedommer Brun var igen mødt op og gav tilladelse til undersøgelsen - sørgede for at selv skorstenene blev grundigt undersøgt, som han senere ironisk formulerede det. Som på Rosendal endte eftersøgningen resultatløs, men Brun måtte denne gang nødtvunget acceptere, at der blev anbragt en

gruppe mænd bevæbnede med geværer for at bevogte godset. Samtidig hermed strømmede der stadig flere oprørere til. På et tidspunkt ankom godsets sekretær. Han fik besked på at forføje sig, hvilket fik den tilstedeværende præst til at rose besætterne for ikke at have skudt ham. Nerverne lå udenpå tøjet.

Sent på natten blev bevogtningen på Peder Olsens opfordring ophævet.

Manthey

Som om alt dette ikke var nok fik Manthey d. 14. april underretning om, at bønderne i Viemose havde besluttet at

Gisselfelt

oprette vagtordninger, fordi der strejfede mistænkelige personer omkring. Dagen efter indløb der også såkaldt pålidelige efterretninger om, at bevæbnede husmænd i Lundby gennemsøgte området inspireret af hændelserne på Gisselfeld og Rosendal. Manthey pålagde derfor sogneforstanderskaberne om at underrette ham med *ridende* bud, hvis der skete noget, ligesom de fik besked på at oplyse husmændene om det ulovlige i deres handlinger.¹² Det gjorde naturligvis ikke birkedommeren mere tryk, at Lundby var husmandsagittator Peder Hansen hjemegn. Husmændenes vrede kunne også rette sig mod birkedommerne selv. Birke-dommer Brunn f.eks. blev truet med, at hans gård ville blive brændt ned, og en gang sad han oppe en hel nat for at være beredt, hvis bønderne kom.¹³

Kollaboration på Frederikseg?

~~Den 24. april var den gal igen. Og igen var der involveret en person med tysk baggrund og en mulig dansk kollaboratør. Frederikseg i Herluftsmagle ejedes af proprietær Wilhelm Schlüter, der stammede fra Hamburg. Rygtet gik, at fruén på gården havde sagt, at preusser-~~

ne nok skulle vide at kue danskerne i borgerkrigen.

Om aftenen d. 24. april så en kromand den lokale sognepræst køre forbi i retning mod Frederikseg, dvs. på vej til den potentielle landsforræder. Efter lidt snak frem og tilbage på kroen begav kromanden sig på vej til Frederikseg for at undersøge, hvor præsten stod i den sag, og hvad han overhovedet havde at beskaffe på den gård. Undervejs stødte der flere til. Vel ankommet gik kromanden ind i gårdens stue, hvor der var selskab. Her bad han om lov til at tale med præsten, og de to gik ud i køkkenet, hvor resten af gruppen på 4 mand stod i døråbningen ud mod gården.

”Hørte præsten til det danske eller det tyske parti”, spurgte kromanden ham. Det ville præsten ikke svare på. Det var et uforskammet spørgsmål, mente han, og så udviklede samtalen sig til et højlydt skænderi godt hjulpet på vej af præstens tunghørhed.

Efter et stykke tid blandede gårdejereren sig. Han spurgte, om de ville tale med ham. De ville de ikke. Det handlede udelukkende om præsten. Nu sagde præsten, at han godt havde hørt rygterne, men de havde ikke noget på sig,

hvorefter konfrontationen ebbede ud, og enhver gik til sit.

Efterfølgende anmeldte præsten sagen til politiet, men det bragte ingen afklaring om rygtets holdbarhed.

Kromanden fik en mild kritik.

Civil ulydighed

Godset Rosenfeldt ved Vordingborg – ikke at forveksle med Rosendal – havde en tysk avlsforvalter. Brutal var han – og forhadet. Han blev smidt ud af et gæstgiveri, da han på uheldig vis kommenterede borgerkrigen. På godset selv var atmosfæren eksplosiv, og på et tidspunkt besluttede karlene, at de ikke længere ville modtage ordre fra ham. Situationen eskalerede d. 28. april, da en karl sov en brandert ud på gårdspladsen. Tyskeren tog hårdt fat i ham og beordrede folkene til at fjerne ham. Det ville de ikke. I stedet gav de avlsforvalteren et lag prygl, så hans ansigt blev skamferet. Forvalteren blev tilkaldt. Han nøjedes med at formane folkene til at passe deres arbejde og mente ellers at tyskeren selv havde været ude om tæskene. Han kunne anlægge civilt søgsmål, hvis han ville.. Holsteneren Withrock, der havde det

overordnede tilsyn med Rosenfeldt, var heller ikke populær. Så godsets folk besluttede, at hvis han ville drage nogen til ansvar, skulle de indkaldte husmænd og inderster fra omegnen og give ham en omgang magen til avlsforvalterens.

Da der igen opstod uro tog by- og herredsfoged Oxholm affære. Den 1. maj arresterede han 5 af de involverede.

Det fik rygter til at cirkulere om, at de indsatte ville blive befriet. En aften krævede en flok husmænd de indsatte løsladt. Oxholm arresterede 3 af dem og begyndte at forhøre dem. Nu samlede der sig en større flok demonstranter uden for forhørslokalet. Der mødte også nogle af byens agtede borgere frem, som uden held søgte at tale mængden til ro. Borgervæbningen mødte også op, men heller ikke den kunne by- og herredsfogeden regne med. Byens politi var fraværende, da det havde meldt sig frivilligt til hæren. Oxholm var på den – han løslod tre af de arresterede og lovede at løslade de resterende 5 dagen efter, ligesom den tyske avlsforvalter ville blive forvist fra godset.

Det opløste demonstrationen.

Efterfølgende gik sagen helt til tops.

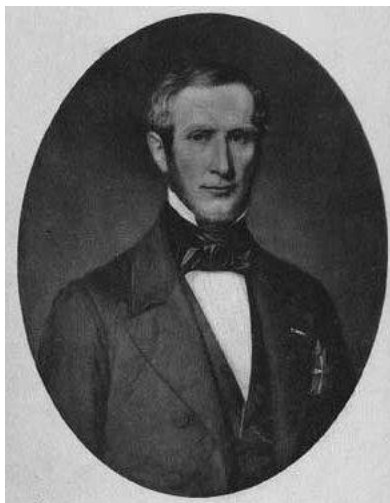
Justitsministeren kritiserede Oxholm. Han burde have kunnet forudse, hvad hans arrestationer ville medføre, og han burde have handlet i forhold til den almindelige mening på stedet. Der blev farets med lempe mange steder det forår.

Sagen viste, hvor hurtigt en mindre konflikt kunne brede sig til en større del af samfundet, ligesom den viste tegn på et samfund i opløsning.

Nordenfeldt på Møn

~~Frem mod juni~~ grundloven i 1848 begyndte aktionerne at tage af.

Der var dog lige et sidste udkald før lukketid. Denne gang på Møn, og igen viste kombinationen ”tysker” og dårlig forpagter sig. Gårdens navn var Nordfeldt beliggende ca. en km. fra stranden på Møns nordkyst. Forpagteren hed Lage. Han havde rødder i det holstenske og var kendt for mishandling af især kvindelige tjenestefolk.

Justitsminister Carl Emil Bardenfleth

Den 8. maj begav 200 mænd bevæbnet med geværer, kystmilitsspyd og høtyve sig på vej mod gården og ankom ved 2-tiden om natten. Igen blev gården og den private bolig gennemført for mistænkelige personer - med ejerens tilladelse. Igen uden resultat.

Hændelsen fik et efterspil med offentlig undersøgelse – uden konkrete resultat.

Justitsministeriets cirkulære

Den 18. maj udsendte justitsminister Bardenfleth et cirkulære til amterne. Han henviste til hændelserne i Sydsjælland og meddelte at lovløshed og selvtægt ville blive bekæmpet og

opfordrede amtet til at udstyre de lokale autoriteter med mere politi. Cirkulæret vakte harme blandt bønderne. De forfattede en skrivelse til kongen og bad om at få Bardenfleths cirkulære trukket tilbage. Hændelserne på Rosendal og Gisselfeld mente de ikke havde været ulovlige. De havde bare

gjort deres pligt mod konge og fædreland. En af underskriverne var gårdfæster Peder Olsen, der – som nævnt – havde haft en central rolle i aktionerne mod Gisselfelt og Rosendal.

I juli blev justitsministeriets cirkulære trukket tilbage.

Hermed var et af de mærkeligste forår i dansk historie til ende. Birkedommerne var helt klare over, at almuens aktioner var mere end blot patriotiske handlinger – ”bønderne havde ønsket at demonstrere deres virkelige fysiske magtpotentiale – til brug ved en anden forekommende lejlighed.”¹⁴

Reformer

I foråret 1848 kom der en række tiltag, der lettede husmændenes kår noget.

Den 27. maj kom der en ny husmandslov, hvor godsejernes ret til at prygle deres husmænd og kvinder blev ophævet. Pligtarbejde i fremtidige kontrakter blev forbudt, med mindre de var indgået frivilligt. Der blev indført almindelig værnepligt, og i 1850 blev hoveriet ophævet og erstattet af en pengeafgift.

Om det var et fremskridt afhang af afgiftens størrelse – den lå i gennemsnit på ca. 16 skilling pr. dag, og det ser ud

til at arbejdet hjemme var økonomisk bedre. I Præstø lå indtjeningen på 25 – 32 skilling pr. dag. Altså over pengeafgiften til herremanden på de 16 skilling.

Ny brudlinier

For husmændene blev århundredet ikke som for bønderne frisættende.

Først med organiseringen i husmandsforeningerne i slutningen af århundredet begyndte det at lette. I 1880 kom de første lokale organiseringer – igen i Sydsjælland. I 1902 stiftedes De Samvirkende Sjællandske Husmandsforeninger. I 1899 og 1919 etableredes mange statshusmandsbrug.

I løbet af juni ebbede oprørene ud, og birkedommer Manthey i Vordingborg m.fl. kunne ånde lettet op. Få uger senere kom en ny grundlov og dermed en ny epoke i Danmarkshistorien.

Manthey kan i dag spores i forskellige kilder med lokal relevans. Peder Hansen, Lundby og Rasmus Sørensen røg til gengæld ind i den store Danmarkshistorie.

Den Grundlovgivende Rigsforsamling

Loven gav valgret til "uberygtede" mænd over 30 år med selvstændig husstand. Denne "almindelige valgret" var bl.a. et resultat af regeringens ønske om at fastholde befolkningens støtte under Treårskrigen. Det vakte derfor opsigt, at regeringen ud over de 114 folkevalgte udpegede 38 "kongevalgte" medlemmer til forsamlingen. De kongevalgte, som fik afgørende indflydelse på Junigrundlovens endelige udformning, blev et hovedtema i valgkampen, og ved valgene i enkeltmandskredse blev flere nationalliberale slået af Bondevenner pga. deres støtte til kongevalgene. Valget blev præget af, at martsdagens folkelige begejstring var borte. Selvom egentlige partier ikke fandtes, fremstod Bondevennerne som valgets vinder. De kongevalgte sikrede imidlertid, at Den Grundlovgivende Rigsforsamling kom til at bestå af tre næsten lige store grupper: Konservative, Nationalliberale (centrum) og Bondevenner.

Fodnoter

1. Det håndskrevne cirkulære er tydet af Elsie Bjørklund. Arkivets eksemplar er stilet til Forstanderskabet for Jungshoved Sogn
2. Historisk Tidsskrift, Bind 9. række, 2 (1921 - 1923)
3. Samme
4. Samme
5. Jens Boel: Selvtænkeren. Agitatoren Peder Hansen, Lundby. (Landbohistorisk Selskab 1990) s.19
6. Samme
7. Claus Bjørn: Frygten fra 1848 s.92
8. Historisk Tidsskrift, Bind 9. række, 2 (1921 - 1923) 1
9. Claus Bjørn: Frygten fra 1848 s.90 ff
10. Samme s.38
11. Samme s.57
12. Samme s.80 f
13. Samme s.84
14. Claus Bjørn: 1848. Borgerkrig og revolution s.189 (Gyldendal 1998)

Generalforsamling i Lokalhistorisk Forening.

11 marts 2010 afholdtes den årlige generalforsamling med stort fremmøde.

Dagsorden var efter vedtægterne, og i Knud Skovbæks fravær valgte vi Kaj Christiansen som dirigent - og det gjorde han selvfølgelig godt.

Formanden fremlagde en fyldig beretning om de 10 arrangementer, der har været i årets løb, hvor vores ekskursion til Skåne nok var årets højdepunkt. Der ud over har det været et godt år med masser af aktiviteter.

Kassereren fremlagde regnskabet, hvoraf fremgik, at 135 personer har betalt kontingent, og at beholdningerne i Møns bank og (en smule) i kassen beløber sig til 16.623,21 kr. Det er et par tusinde bedre end sidste år.

Både beretning og regnskab blev godkendt.

Bestyrelsen foreslog ved indkaldelsen, at kontingentet blev forhøjet til 150 kr., men et forslag fra salen gjorde, at generalforsamlingen enedes om at beholde kontingentet på 100 kr. for enlige, men par/husstande betaler 150 kr. (Se P.S. om kontinentet)

Der var ingen indkomne forslag.

Alle valg til bestyrelse, suppleanter og revisorer var genvalg.

(Lad nu være at tro, at vi er taburetkløbere, nyt blod ville blive modtaget med kys-hånd i bestyrelse m.v.)

Der var intet under eventuelt.

Efter generalforsamlingen fik vi en meget detaljeret fortælling og fremvisning af billeder om livet i Enegaard af Hans Poul Kristensen.

Dette var optakt til landsbyvandringen 3 juni.

p.b.v. Knud Holm Nielsen

P.S. Om kontingentet kun dette: Enlige skriver 100 kr. på betalingskortet-mens andre skriver 150 kr. For at undgå gebyrer, så tag betalingskortet med ind og betal kontingentet ved kassen i Møns Bank, Sv. Gønges Torv.

DET ER GRATIS, og er en stor tjeneste som Møns Bank herved yder Lokalhistorisk forening og dens medlemmer.

Arrangementer

Torsdag d. 6. maj kl. 19. 30.

En aften om skulpturen " Skibet " på Svend Gønges Torv.

Vi mødes med billedhuggeren Bo Karberg ved skulpturen. Bagefter går vi op i mødelokalet, hvor Bo Karberg vil fortælle os om tilblivelsen af skulpturen.

Torsdag d. 3. juni Kl. 19

Landsbyvandring i Enegårde. Medbring selv aftenkaffen.

I **august** kører vi en tur i egne biler til Stevns. Mere herom i et senere nummer af bladet.

Vi håber som sædvanlig, at se rigtig mange af jer til vore arrangementer. HUSK at sætte kryds i kalenderen.

Præstø Lokalhistoriske Arkiv

Fmd. Lis Rathsach, Hjørnehusvej 21, 4720 Præstø. Tlf.: 5599 2626,
E-mail: lis.rathsach@c.dk

Arkivleder Ove Rye Jørgensen, Ugledigevej 19, 4720 Præstø. Tlf. 5599 6016. E-mail: over-ye@post.tele.dk

Styrelsesmedl. Elsie Bjørklund,
Ellerødvej 44, Ørslev, 4760 Vordingborg
Tlf. 5598 5068.
E-mail: trolldbj@mail.tele.dk

Styrelsesmedl. (For Lokalhistorisk Forening) Ole E. Hansen, Ved Gadekæret 2, Skibinge. 4720 Præstø Tlf. 5599 1464

Styrelsesmedl. Marianne Christoffersen
Strandgårdsvej 4, 4720 Præstø
Tlf.: 5599 1089, E-mail: mak@sport.dk

Styrelsesmedl. Bent U. Mortensen,
Spurvevej 9, 4720 Præstø.
Tlf. 5599 1755, E-mail: beum@dbmail.dk

Styrelsesmedl. Knud Skovbæk,
Nihojvej 8, 4720 Præstø. Tlf. 5599 6142
E-mail: knud.skovbaek@digtele.dk

H.C. Hemmingsen, Fasanvej 6, Præstø, Tlf.:
5599 2416, E-mail henaebbet@hotmail.com

Styrelsesmedl. Hans Chr. Thomsen, Ege-
stræde 3, Skibinge. 4720 Præstø Tlf.: 5599 1494.
E-mail: hctka@mail.dk

Lokalhistorisk forening Præstø

Fmd. Dorte Worsøe, Faksevej 8,
4720 Præstø. Tlf. 5599 3724.
E-mail: lystskovhuset8@mail.dk

Næstfmd. Ole E. Hansen, Ved Gadekæret 2, Skibinge. 4720 Præstø Tlf. 5599 1464

Kasserer Knud Holm Nielsen, Havnevej 12, 4720 Præstø. Tlf. 5599 1895.
E-mail: knuboholm@yahoo.dk

Best.mdl. Gurli Nielsen, Hestehavevej 77, 4720 Præstø. Tlf. 5599 1416

Best.medl. Bodil Møller, Juulsvej 33,
4720 Præstø. Tlf. 5599 3555

Suppl. Inge Knudsen, Jernbanevej 14
st.tv., 4720 Præstø. Tlf. 5672 5161.
E-mail: wesse@lic-mail.dk

Suppl. Ralf Søgård Mortensen, Abil-
højvej 10, Tlf.: 5599 1407

**Redaktør af "Præstø Lokalhistorie":
Hans Chr. Thomsen**, Egestræde 3,
Skibinge. 4720 Præstø Tlf.: 5599 1494.
E-mail: hctka@mail.dk

